

Žanrid on ajakirjanduses tagasi. Elagu žanrid!

Maarja Lõhmus

Üks praeguse ajakirjanduse paradokse on, et ajastul, mil ajakirjandus läheb *online*'i ja kõik sünnib kohe-ja-korraga, toimub samal ajal ka professionaalsuse väärtustamine, žanride hoogne mitmekesistumine.

Mitmekesistumine toimub igas kanalis: trükiajakirjandus saab juurde Facebooki ja *online*'i žanrielemente, televisioon võtab kasutusele *online*'i elemente, raadio aga mitmekihilise heli, segažanre, mis koosnevad formaalsetest ja mitteformaalsetest elementidest. Samas integreerib *online*-ajakirjandus endasse trüki-, tele- ja raadioajakirjanduse elemente ning lisab ohtralt sotsiaalmeedia elemente, rikastades *online*-ajakirjanduse žanrilisust lausa mõõtmatult.

Online-ajakirjanduse suure pöörde meistriklasse on aga Facebooki ja teiste meedia ajakirjanduslike elementide uutesse ajakirjanduslikesse fookustesse ja vastavatesse žanridesse tõstmine.

Ajakirjandust suhtekorraldusega siduvatel suundadel on paralleelselt kasutuses mõisted „sisutootmine“ ja „meediatoode“, mis laiendavad fookust ja tekitavad meedias hübriidžanre, tavaliselt jääb miki „toode“ siiski uudise või laiendatud uudise piiridesse.

Eesti ajakirjanduses on leidunud suuri vormi- ja žanriuuendajaid eri perioodidel kogu arengu vältel. Ajakirjanduse žanrivalik on seda laiem, mida mängulisem ja avatum on ajakirjandusväljaanne. Iga ajastu toob oma žanriuuendused — sisulised ja vormilised muutused saavad kokku uute formaatide otsingul.

Ringhääling vajab žanre ja nende pidevat uuenemist

Eesti ringhäälingu žanririikuse üks meistreid oli Valdo Pant, kes 1960-ndate tõusutuules mõtles välja üha uusi vorme, katsetas, aga ka teoretiseeris ja kontseptualiseeris.

Kuigi Pant kasutas ringhäälingu tollase tegeliku praktika kohta väljendit „kolme pulgaga redel“, mis ajakirjanduse professionaalsuse arengut pärssis, oli ta oma ajastu vormimeister.

Seega oli Pandi vormiskaala laiendamise motiiv vastuseis nn ametlikele avalikele tekstidele, mida ajakirjanduse nime all ohtralt trükiti või eetrisse paisati, ent millel sisuliselt puudusid vaba ajakirjanduse tunnused ning sisuline suhe auditooriumiga. Pandi meisterlik suund dialoogi tekitamises formaalsete ja mitteformaalsete ajakirjandusvormide vahel andis auditooriumile aktiivselt kaasamõtleva kaalutleja, teadvustatud valikute tegija rolli. Ajakirjandusväljal on käimas terav varjatud igapäevane võitlus ametnike pealesurutud formaalsete žanride ja ajakirjanike eelistatud mitteformaalsete žanride vahel.

Pandi süütu mitteformaalsete žanride esiletõstmise alustuseks oli ülevaate žanr, mis võimaldab liikuda ametlikest formaalsetest tekstidest sõnahaaval edasi refleksiivse ja mitteformaalse, inimliku tõlgenduse suunas. Ülevaade on ühiskonna arengu ajakirjandusliku kirjeldamise üks kuninglikke vorme, mis eeldab ajakirjaniku kohal käimist, osalemist ja olulisuse printsibiist lähtuva kokkuvõtte tegemist. Ajakirjanduse pingevälja kohaks

saab küsimus, kes määrab „olulisuse printsiibi“, sest seda peaks määrama professionaalne auto-noomne ajakirjanik.

Pant oli ajakirjanikuna ülitundlik märkama, milliseid uusi vorme vajavad uuenev mõttemaailm ja ühiskonna ajakirjanduslik käsitlus, ning reageeris muutustevajadusele ülimalt täpselt, professionaalselt.

Elektroonilise ajakirjanduse žanrirohkus on keeruline ka selles mõttes, et osa klassikalisi žanre, näiteks kuuldemängud, on ringhäälingu professionaalsuse lakmus ja „meistrivõistluste“-ala, kus Eestil on seni üldiselt hästi läinud. Tõelised meistrid Külli Tüli ja Külliki Valdma on valmis igasugusteks žanrisaltodeks ja lõpututeks eksperimentideks. Selle vaimu on nad kaasa toonud aastakümnetetagusest eksperimentaalkanalist Stereoraadio, mis 1970-ndate lõpus ja 1980-ndatel vedas nii ringhäälingu žanrimeistrite katsetusi kui ka ühiskonna äratamismaratone pühapäevakavadena ja mida juhtisid ajakirjanikud, kelle sisustada oli kogu eetripäev, omavahel võisteldi seejuures veel ka žanrivormide mitmekesisuses. Sellest ajast on Eesti elektroonilisel ja *online*-ajakirjandusel tagantjärelegi palju õppida.

Aga käesolevas olukorras on ringhäälingu kunstilistes žanrites raske hoida professionaalset taset, sest näiteks kuuldemängude salvestuste arv on vabas Eestis vähenenud *ca* 10 korda, praeguseks 3–4 kuuldemänguni aastas, mis ei taga piisavat töist vormisolekut ja on ohuks Eesti kultuuri ja ajakirjanduse ühele klassikalisele žanrile.¹

Teine probleemide ring on noortesaadete kitsas spekter ja *online*-vormide hajumine, vähene süsteemsus ning üldkontseptsiooni puudumine. Kahjuks ei ole noorteajakirjanduse suunal kehtestatud noorte vajadustest lähtuvaid prioriteete ei programmides endis ega ka ERR-i arengukavades. Samuti on vaevaline Tallinnast välja saamine – elu toimukski kui põhiliselt Tallinnas stuudios, tegelikku Eesti noorte elu refleksiivsust on vähe. Samas noortesaadete sisuline ja vormiline mitmekesisus on terve ERR-i tuleviku võti.²

Tänapäeval tuleneb elektroonilise ajakirjanduse žanriuuendamise vajadus nii ühiskonna arengu sisulistest vajadustest kui ka tehnoloogilistest

uuendustest, mis kõik kokku annavad professionaalseks sünteesiks üha uusi suurepäraseid võimalusi.

Yleisradio noorte *online*-ajakirjanduse vedajana

Hanna Visala eestvedamisel on Soome Yleisradios püütud leida spetsiaalselt uusi žanre ja vorme, mis haaraksid kooliõpilasi ja üliõpilasi ajakirjandusse. On selge, et passiivsed žanrid nutiseadmekasutajate põlvkonnale ei sobi ning vastavate saadete osakaal näitab kiiret langustendentsi ka Yleisradios. Ühe lahendusena nähakse, et Yleisradio läheb ise kooli, osaleb erinevate ainete õpetamises ning toob selle kaudu kogutud ainestiku ajakirjandusse. Kui kolm aastat tagasi osales sellises noorteajakirjanduses seitse Soome kooli, siis tänava on osalemas ligi 300 ning ühtlasi on Yleisradios kujunemas uus õpilasajakirjanduse suund.³

Sarnase suuna on võtnud ka Yleisradio klassikalised raadio- ja telekanalid, mille uueks sihiks on püüd kõnetada ühiskonda tervikuna ning tuua *online*-ajakirjanduse elemente ka klassikalistesse kanalitesse, juurutada sotsiaalmeedias leviivat interaktiivset ajakirjandust,⁴ olla eri žanride abil sünkroonis ühiskonnas toimuvate protsessidega. Noorte ajakirjandushuvi püütakse äratada ka Facebooki infovälja toomisega otse klassikalistesse vestlussaadetesse.⁵

Ajakirjanike rahvusvahelises võrdlusuuringus torkavad Soome ajakirjanikud silma sellega, et nad on eriti kriitilised kommertsialiseerumise tendentsi suhtes, mis kitsendab ajakirjanduslikke vorme ning suurendab reaalselt ohtu käsitleda teemasid liigselt sihtrühmade keskselt, selmet kõnetada avatult kogu ühiskonda ja edendada sotsiaalset debatti.⁶

³ Vestlus Hanna Visalaga 12.04.2017. Praegu on Eestis samalaadse suuna enda kanda võtnud ERR-i Klassikaraadio, mis oma juhi Tiia Tederi eestvedamisel käib koolides ergutamas ja avastamas muusikatalente, salvestamas kontserte, innustades sellega noori andeid esinema, ennast proovile panema ning oma eluteed tõsiselt kujundama. Eesti Raadio perioodil enne 1990-ndaid on seda tööd teinud Leho Männiksoo, ka Silvia Karro, Reet Made, Kiira Kahn, Helju Jüssi, Helme Väljaste, Anne Parksepp, Mati Kirotar, Enno Kivilo jt.

⁴ YLE FB-ajakirjandust teevad YLE palgal professionaalsed ajakirjanikud ja toimetajad. Sisuteemadeks on ühiskonna arengu olulised suundumused, madala valulävega käsitlused, mis on esitatud ajakirjanduslikult mitteformaalsetes subjekti-dominandiga žanrides.

⁵ Vestlus Marjo Ahosega 12.04.2017.

⁶ David Weaver, Lars Willnat. *The Global Journalist in the 21st Century*. New York: Routledge, 2013, lk 183.

¹ Vestlus ERR-i kunstisaadete peatoimetaja Tiina Viluga 10.06.2016.

² Vestlus Raadio 2 peatoimetaja Kristo Rajasaarega 11.06.2016.

Huumor elektroonilise ajakirjanduse professionaalse edendajana

Eesti elektroonilise ajakirjanduse populaarsemad saated ja programmid on seotud meelelahutuse ja huumoriga. Ajakirjandusprofessionaalid, RAME-TO toimetajad Ralf Parve, Peeter Hein ja Priit Aimla on korduvalt väitnud, et huumor on ajakirjanduse kõige keerulisem žanr. Samas ei pruugi meelelahutus iseenesest olla ei ajakirjanduse ega ka huumor. Seepärast on huumorisaated elektroonilises ja *online*-ajakirjanduses eriline professionaalne saavutus, mida ei saa kunagi liiga palju.

Ühiskondlikud muutused on väga stressirohked, igapäevaelu mõtestamine ja selle üle arutlemine vajab mitmekesisust ja paindlikkust, et arvestada võimalikult kõigiga. Eesti ajakirjanduse formaalseks muutumise vastu aitab kõige tõhusamalt ikkagi huumori olemasolu. Seetõttu on näiteks „Pehme te ja karvaste“ lõpetamine viga, see on vähendanud elektroonilise ajakirjanduse žanre. Žanride mitmekesisuse vähenemine vaesestab ajakirjandust, jäigastab ka ajakirjanduslikud tööetsingud väga kitsale rajale, kujundab tarbetuid sildistamisi ja normatiivsust.⁷

Naer kui kollektiivse eneserefleksiooni oluline vahend ja inimeste teraapiline tugi on Eesti ajakirjanduses praegu alakasutatud, huumoriajakirjanduse kõrgaegadest oleks võimalik palju õppida.

Žanrirohke ajakirjandus ERR-i arengu eesmärgina

Aastavahetusel 2015/2016 viidi läbi uuring ajakirjanike (põhiliselt ERR-i toimetajate) ja ajakirjandus-

poliitika kujundajate arvamuste kohta ERR-i olulisimatest eesmärkidest ning arenguvõimalustest.⁸ Küsitluses osales 102 ERR-i toimetajat, 45 ajakirjaniku muudest toimetustest ja 11 Ringhäälingu nõukogu ja/või Riigikogu kultuurikomisjoni liiget.

Enamik vastajaid tõi esile ERR-i kui mitteformaalse teejuhi rolli, mis näitab, et ajakirjanikud tunnetavad ja väärtustavad oma positsiooni ühiskondlike muutuste suunajana, otsivad võimalusi selle sihi igakülgeks saavutamiseks. Oma töö mitteformaalsete eesmärkidena rõhutavad ERR-i ajakirjanikud harivat funktsiooni, avaliku huvi teenimist, kogemuste edastamist ja informeerimist. Selle saavutamine vajab igas ajajärgus oma spetsiifilisi vorme ja žanre, et saated erinevaid rahvarühmi kõnetaksid.

Näeme, et ka tänapäeval, nii nagu Valdo Pandi aegadel, eristavad ajakirjanikud oma töös selgelt formaalseid ja mitteformaalseid eesmärke ja funktsioone ning seejuures peavad mitteformaalseid aspekte ajakirjanduses olulisemaks.

Ajakirjanikel ja toimetajatel on oma kogemuste ja tähelepanekute põhjal märkimisväärsed tähelepanekuid ning rohkesti kriitikat ja ettepanekuid ringhäälingu sisu ja vormide mitmekesistamiseks.

Mitteformaalsed žanrid võimaldavad professionaalsetele ajakirjanikele erialaliselt rohkem otsinguid ja katsetamisi. Teejuhi roll on lähedane arsti rollile, sest seegi seondub nii olukorra diagnoosimise kui ka inimliku abiga.

Ajakirjanik on ajastu tundlik natuur ja vormivalik on ajakirjaniku instrument.

⁷ Vestlus Mari Tuulikuga 12.05.2016, vestlus Priit Aimlaga 12.05.2016, vestlus Arvo Krikmanniga 14.05.2016.

⁸ Anna Pöld. Avalik-õigusliku ringhäälingu eesmärgid ja tulevik Eestis: ERRi töötajate, ajakirjanike ja ajakirjanduspoliitika kujundajate arvamused. Magistritöö. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, 2016. Vt <http://hdl.handle.net/10062/51960>.